
Dražen
ŽIČIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

VUKOVAR '91
U HRVATSKOM
ISELJENIČKOM TISKU

I.

Međunarodne aspekte i odjeke vukovarskih događanja u kasno ljeto i jesen 1991. godine nemoguće je cjelovito razumjeti bez – barem – uvida u hrvatski iseljenički tisak. Drugim riječima, hrvatski je iseljenički tisak, napose engleskog govornog područja, zbog svoje dostupnosti nešto širem krugu čitatelja nego što je to hrvatsko iseljeničtvo, u znakovitoj mjeri postao čimbenikom međunarodne percepcije *Vukovara '91*.

Samorazumljivo je da se kroz hrvatski iseljenički tisak zrcale pogledi hrvatskoga iseljeničtva prema fenomenu *Vukovara '91*, vukovarskih zbivanja i vukovarske tragedije, ali i prema hrvatskom državotvornom pokretu u domovini te srbijanskoj oružanoj agresiji na Republiku Hrvatsku, i to – što je osobito važno – u razdoblju kad hrvatska država još uvijek nije bila međunarodno priznata.

Hrvatski iseljenički tisak je imao i još uvijek ima golemu važnost u obavještavanju iseljenika, u očuvanju hrvatskoga identiteta brojnih hrvatskih naseobina diljem svijeta, ali i u izgradnji svojevrsnog mosta u suradnji i razumijevanju između domovinske i iseljene Hrvatske, te između hrvatskih nacionalnih interesa i interesa međunarodne zajednice. Potonje je napose došlo do izražaja u razdoblju neposredne pripreme hrvatskoga osamostaljenja, koje je vrlo brzo bilo suočeno s otvorenom srbijanskom agresijom, kada je – između ostalog – trebalo argumentirano i dokumentirano pobijati ustaljene stereotipe i predrasude o Hrvatima i hrvatskoj državi koje su ustrajno širile jugoslavenske i velikosrbijanske upravljačke, političke, diplomatske i znanstvene strukture, kako u tadašnjoj jugoslavenskoj državnoj zajednici, tako i u inozemstvu.

Hrvatski iseljenički tisak odigrao je bitnu ulogu u očuvanju i razvoju državotvorne misli među iseljenim Hrvatima, što je bio važan preduvjet izgradnje svijesti kod hrvatskoga iseljenika o potrebi stvaranja samostalne hrvatske države kao najvažnijeg, pače jedinog, uvjeta opstanka i napretka hrvatskoga naroda.

Problematika *Hrvatskog domovinskog rata* – u cjelini uzevši – još uvijek je nedovoljno istraživana i istražena tema hrvatske suvremenosti i nedavne prošlosti. Vrednovanje *Hrvatskog domovinskog rata* moguće je i potrebno s različitih polazišta, među kojima se svojom uzročno-posljedičnom dimenzijom osobito ističu povijesni, politički, demografski i međunarodni aspekti rata i agresije. U tom kontekstu valja priznati da niti fenomen *Vukovara '91* u hrvatskoj znanstvenoj i široj zajednici još uvijek nije posve objektivno i sveobuhvatno analiziran i vrednovan.

Obilježavajući 10-obljetnicu *Vukovarske bitke* ali i nezapamćenih razaranja grada i stradanja njegovih stanovnika, te osvjetljavajući neke međunarodne aspekte i odjeke *Vukovara '91*, barem naznačimo ulogu hrvatskoga iseljeničkoga tiska u širenju istine o Hrvatskoj, a napose u promicanju prava hrvatskoga naroda na slobodu, na vlastitu državu te osobito promicanja prava na obranu vlastitoga doma i jedine domovine. Sasvim je jasno da ovaj članak nema pretenzija obuhvatiti sve aspekte uloge i značenja hrvatskoga iseljništva u očuvanju hrvatskoga identiteta i promicanju prava Hrvata na vlastitu državu, jer je to jednim kratkim prilogom i nemoguće učiniti. Ali, prigoda je da vidimo koje je mjesto *Vukovar '91* našao u hrvatskom iseljeničkom tisku, odnosno, kako je iseljenički tisak vidio zbivanja u Vukovaru, kako ih je ocijenio i kakvo je dalekosežno značenje u njima vidio.

Hrvatsko izvandomovinstvo dalo je, što nema ovom prigodom potrebe detaljnije obrazlagati, nemjerljiv prinos uspostavi i obrani hrvatske države. Taj je doprinos vidljiv u mnogim svojim aspektima i područjima – od pružanja političke, financijske i materijalne potpore i pomoći, do izravnog uključivanja iseljenika u hrvatske vojne postrojbe.

Nije potrebno, također, šire obrazlagati da je *Vukovar '91* središnji događaj uspostave hrvatske države i *Hrvatskog domovinskog rata*. *Vukovar '91*, najsazetije kazano, simbol je hrvatskoga otpora agresoru, ali i svojevrsni navještaj pobjede u ratu. Kao takav on zaslužuje da ga se promišlja i vrednuje s različitih polazišta, među kojima osobitu važnost predstavljaju njegovi međunarodni odjeci, a u okviru njih i kontekst hrvatskoga iseljeničkog tiska, jer je putem njega hrvatsko iseljništvo trebalo ili moglo dobiti uvid u sve relevantne informacije o onome što se u Hrvatskoj i u Vukovaru uistinu zbivalo 1991. godine.

U razmatranju navedene problematike vremenski sam se ograničio – svjestan pritom određenih metodoloških manjkavosti na taj način provedene analize – samo na razdoblje od konca kolovoza do konca prosinca 1991. godine, jer je to razdoblje neposredne i najjače ratne agresije na

Vukovar i vukovarsko područje. U prostornom smislu odabrao sam šest hrvatskih iseljeničkih tiskovina – dva iz Australije (*Hrvatski vjesnik* i *Spremnost*), dva iz Sjedinjenih Američkih Država (*Zajedničar* i *Naša Nada*) te dva iz Kanade (*Hrvatski glas* i *Nezavisna Država Hrvatska*). Ukupno je analiziran 71 broj iseljeničkih novina, što tjednih, što dvo-tjednih, što mjesečnih izdanja.

II.

Fenomen *Vukovara '91* u hrvatskom iseljeničkom tisku moguće je, pače nužno, promatrati u kontekstu njegove uloge u izvješćivanju hrvatskoga izvandomovinstva, ali i šire međunarodne javnosti o ratnim zbivanjima u Hrvatskoj i Vukovaru. U tom smislu ulogu hrvatskoga iseljeničkoga tiska valja vrednovati i kroz njegov prinos opovrgavanju razgranate velikosrbijanske i jugoslavenske promidžbene i obavještajne zajednice, kako među hrvatskim iseljenicima, tako i unutar međunarodnih političkih i drugih krugova.

Poglavito je važno ustanoviti u kojoj su mjeri hrvatske iseljeničke tiskovine bile valjan izvor informacija o onome što se doista zbivalo u Vukovaru i Hrvatskoj u jesen 1991. godine. U navedenom kontekstu možemo iznijeti i određena pitanja: Je li hrvatsko izvandomovinstvo, putem hrvatskoga iseljeničkoga tiska, prepoznalo *Vukovar '91* kao uporišnu točku borbe za slobodu i stvaranje samostalne hrvatske države? Je li hrvatsko iseljeničtvo prihvatilo fenomen *Vukovara '91* kao polazišnu osnovu hrvatske sadašnjosti i temelj hrvatske budućnosti? Drugim riječima, koja je simbolička, a koja značenjska dimenzija *Vukovara '91* vrednovana i promišljena u hrvatskom iseljeničkom tisku tijekom rujna, listopada, studenog i prosinca 1991. godine?

Hrvatski iseljenički tisak je, valja to odmah naznačiti, pratio zbivanja u Vukovaru i oko njega koncem ljeta i tijekom jeseni 1991. godine. Međutim, broj priloga, kao i njihova analitička kvaliteta neprijeporno ukazuju na činjenicu da je on u tome bio ozbiljno ograničen manjkom relevantnih te osobito pravodobnih službenih i drugih informacija, koje su morale, a više je nego očito da nisu, u dovoljnoj mjeri odlaziti iz Hrvatske prema iseljeničtvu. Potonje znači da je, u cjelini gledajući, hrvatsko iseljeničtvo bilo malo ili – bolje reći – nedovoljno informirano o onome što se u domovini zbiva, barem u kontekstu prinosa hrvatskoga iseljeničkoga tiska toj informiranosti.

To je donekle i razumljivo, znamo li da je hrvatski iseljenički tisak, ponajvećma, bio usmjeren iznošenju hrvatske problematike i hrvatskog života u novoj sredini, a

manje prijenosu informacija iz domovine, što je, dakako, u kontekstu ratnih zbivanja u Vukovaru i Hrvatskoj 1991. godine bio bitan nedostatak, jer je smanjena razina obaviještenosti hrvatskih iseljenika, ali je, istodobno, smanjena i mogućnost da hrvatski iseljenički tisak sudjeluje u informiranju šire međunarodne javnosti o tome što se uistinu u Hrvatskoj i Vukovaru 1991. godine zbivalo. To je rezultiralo, zapravo, mnogo manjim brojem priloga, članaka i osvrtâ o Vukovaru, nego bi se to moglo pretpostaviti s obzirom na značenje Vukovara, a još više s obzirom na angažman hrvatskoga iseljništva u obrani Domovine.

Tek su neke od analiziranih tiskovina, napose australski *Hrvatski vjesnik* i *Spremnost* redovito i razmjerno opsežno izvješćivali o zbivanjima u i oko Vukovara 1991. U drugim se tiskovinama izvješćivalo povremeno i očito s nedovoljno pravih i pouzdanih informacija.

Međutim, valja, također, sasvim otvoreno priznati da je unatoč navedenom i hrvatski iseljenički tisak vrlo brzo prepoznao, i na simboličkoj i na identitetskoj razini, značenje fenomena *Vukovara '91*. Navedeno je u iseljeničkom tisku osobito došlo do izražaja u danima i tjednima nakon srbijanske okupacije Vukovara. Potonje ću pokušati potkrijepiti s tek nekoliko odabranih i najzornijih primjera.

*Hrvatski vjesnik*¹ u broju od 1. studenog 1991. godine, u tekstu - *Molim vas da ovu poruku shvatite kao apel*, s naslovom - *Zaustavite rat u Hrvatskoj, dajte šansu Vukovaru*, donosi nepotpisano izvorno svjedočanstvo jednog vukovarskog stradalnika datirano od 27. listopada, dakle, iz razdoblja najtežih iskušenja branitelja i stanovnika Vukovara. U tom tekstu, između ostalog, stoji da se u Vukovaru "vodi rat do istrebljenja", da je "smrt postala najvažniji dio života u ovom porušenom gradu", da "Vukovar nije samo skup zgrada, on je živi organizam koji diše. Vukovar ima svoj krvotok, svoj život koji mu sada oduzimaju. Kidaju njegovo meso, lome mu kosti".

Autor ovoga apela do poniznosti moli: "Ne tražimo ni od koga nikakvu milost, tražimo samo život dostojan čovjeka. Tražimo šansu za našu djecu, šansu da ovi mladići imaju prilike imati svoju djecu". U istom broju *Hrvatski vjesnik* prenosi tekst Drage Veselčića iz *Večernjeg lista*: "Zatišje pred buru?", u kojemu su izneseni podatci o gubitcima četničkih i jugoslavenskih oružanih postrojbi u napadima na Vukovar i njegovu okolicu. Iz tih se gubitaka jasno uočava veličina oružane sile koja se sručila na grad i njegovo stanovništvo.

Hrvatski vjesnik od 22. studenog 1991. donosi članak naslovljen *Naš hrabri Vukovar*, u kojemu, između ostalog, piše: "Hrvatski grad Vukovar i svi borci Vukovara dokazali su i dokazuju vitešku borbu hrvatskog naroda za slobodu i slobodu

dan život u hrvatskoj Domovini, za koju su dali i za koju daju nadljudske žrtve u obrani svakog komadića hrvatske zemlje ... Vukovar nije hrvatski Lenjingrad, niti je to hrvatski Staljingrad niti je to Kartaga ... Vukovar je bio i ostao samo jedno i to hrvatski Vukovar u nadljudskoj borbi protiv stotina i stotina željeznih tenkova i tisuća i tisuća razornih granata, bombi i raketa ... Vukovar je simbol, ponos i volja jednog naroda, hrvatskog naroda u borbi za mir, red i ljudsko dostojanstvo, naprama barbarskom teroru iz Srbije ... Vukovar i branioci Vukovara, živi ili tjelesno mrtvi, oni su savjest uspavane Europe ... Vukovar, to je još jedan život, koji nas ujedinjuje i koji nas poziva da krenemo zajednički i naprijed još jače u ovoj borbi protiv terora, za biti ili ne biti.”

U istom broju *Hrvatskog vjesnika*, u članku naslovljenom *Hrvatska krv, znoj i suze*, novinar Željko Žutelija, osvrće se, između ostalog, na odnos međunarodne političke i šire javnosti prema onome što se zbivalo u Vukovaru. Tako Žutelija piše: “Vukovarsku tragediju tvori tisuće takvih sudbina u najvećem poslijeratnom stradanju jednoga grada u Europi. Oni koji prežive taj pakao moći će svjedočiti o genocidu nad narodom koji je imao tu nesreću da živi u neposrednoj blizini srbijanske granice preko koje su neprestano stizale nove osvajačke horde, ubijale ljude i razarale Vukovar, a svijet je to promatrao mirno i nezainteresirano, oglašujući se na pozive za pomoć napaćenim stanovnicima i ranjenicima ... Europa i svijet izdali su Vukovar. Dopustili su da velikosrpsko militantno ludilo razori lijep grad na obali Dunava, a njegovo stanovništvo izvrgne stradanjima kakve ne pamti novija povijest čovječanstva. Nisu pružili pomoć, nisu imenovali agresora, nisu zaustavili rat ... Svijet nije htio vidjeti istinu, a Vukovar je zbog toga stradao i naposljetku pao”. Žutelija, također, ističe i dilemu kako je hrvatska javnost prilično podijeljena u ocjeni je li Hrvatska mogla pružiti veću i djelotvorniju pomoć Vukovaru.

U *Hrvatskom vjesniku* od 6. prosinca 1991., u članku naslovljenom *Sloboda sviće u Hrvatskoj*, Željko Žutelija, između ostalog, piše: “Vukovarska borba protiv nadmoćnijeg neprijatelja, katkad i u omjeru jedan spram sto, junačka je pobjeda boraca koji su nadmašili sve dosad poznate vojne teorije o izdržljivosti, hrabrosti i otporu tehnički i brojčano višestruko snažnijem neprijatelju”.

Hrvatski vjesnik u brojevima od 13. i 20. prosinca 1991. donosi razgovor I. Butkovića s vukovarskim braniteljem Markom Baketom pod naslovom – *Hirošima kao blaga imitacija Vukovara*. U ovom opsežnom i emotivnom razgovoru istaknute su sve strahote rata i velikosrbijanske agresije koja je pogodila Vukovar, ali su i naglašene stavove nepoznanice, pa i kontroverze vezane uz vukovarska tragična događanja.

Izdvojio bih tek nekoliko vrlo upečatljivih misli: “*Kad je trebalo braniti Hrvatsku, Vukovar je pokazao i dokazao kako bi se u stvari moralo braniti Hrvatsku ... I nikada, vjerujem da nikada više neće ni jedan grad toliko živjeti od obećanja kao što je živio Vukovar ... Onda pokušajte bar razumjeti koliko su ljudi u Vukovaru sami sebe uvjerali da se mora uspjeti, jer poslije svih tih patnji nismo jednostavno ni pokušali zamisliti što će se desiti ako padnemo*”.

Kraći osvrt na kontroverze oko obrane i pada Vukovara daje i *Nezavisna Država Hrvatska*² u broju iz studenog 1991. godine. Tako u članku naslovljenom *Podpisano 12. primirje a razaranja Hrvatske se nastavljaju*, između ostalog piše: “*Zadnjih su se dana čule razne kritike svezano sa obranom ovog čvrstog hrvatskog uporišta. Putem faxesa primili smo razne obavijesti kako od Radija Vukovar tako i od nekih čelnika, koji se tuže da je Vukovar zaboravljen i napušten od Zagreba*”.

Međutim, isti list u listopadskom broju daje ocjenu simboličke i stvarne važnosti Vukovara, jer u tekstu naslovljenom *Vukovar - hrvatski Siget*, između ostalog stoji: “*Slupan, razrušen, uništen, opsjedan, bombardiran iz zraka, Dunava i zemlje, podnoseći junački sve napadaje i - gubitke, sve nedaće i nestašice najelementarnijih sredstava života a i obrane - postao je simbol hrvatskog junačtva i odlučnosti da se na tom istočnom položaju okrnjene Hrvatske - brani hrvatski suverenitet i državna nezavisnost*”.

Na vijest o padu i okupaciji Vukovara *Hrvatski glas*³ iz Kanade u broju od 30. studenog 1991. cijelu stranicu posvećuje Vukovaru. U članku pod naslovom *Vukovar je pao* stoji: “*Herojski otpor stanovnika Vukovara i junaštvo hrvatskih dobrovoljaca ulazi u krvavu povijest borbe u ime života Hrvatske! Zaslužuju zlatne medalje stupova demokracije svijeta. Novi Vukovar će biti tvrđava na medji istoka i zapada*”.

O zbivanjima u Vukovaru piše i *Zajedničar*.⁴ U broju od 23. listopada 1991. godine *Zajedničar* donosi prilog naslovljen *U Vukovaru težak poraz srpskih elitnih snaga*. U njemu između ostalog piše: “*Kada se bude pisala povijest hrvatskoga obrambenog rata, Vukovar će zasigurno imati počasno mjesto*”.

Istaknuo sam već da se prema sustavnošću praćenja zbivanja u i oko Vukovara, uz *Hrvatski vjesnik* ističe i drugi tjednik hrvatskih iseljenika u Australiji - *Spremnost*.⁵ Izdvojiti ću samo nekoliko naslova priloga koje *Spremnost* donosi od rujna do prosinca 1991. godine, i to uglavnom na naslovnoj stranici. Primjerice: *Tisuće terorista juriša na Vukovar* od 8. listopada, *Vukovarska tragedija* od 22. listopada, *Protivnik razbijen pred Vukovarom* od 5. studenog, *Legendarni branitelji Vukovara* od 26. studenog.

U broju od 26. studenog *Spremnost* na naslovnoj stranici donosi članak naslovljen *Bit će mesa, bit će mesa, klat'*

ćemo Hrvate..., u kojemu između ostalog piše: "Bile su to riječi pjesme koja je odjekivala ulicom grada Vukovara kada su 'osloboditelji', noseći svoje simbole - mrtvačku glavu i noževе, pjevali i spremali se na novo klanje. Bilo je to prikazano, a i čulo se na svim kontinentima svijeta, no svi su se napravili kao da ne razumiju. Strašno!" U simboličkom smislu, u *Spremnosti* se Vukovar uspoređuje s Leonidom koji brani Termopilski klanac (u broju od 29. listopada 1991.).

Ovo je bio tek izbor najznačajnijih članaka i priloga, koje je hrvatski iseljenički tisak objavio o Vukovaru u rujnu, listopadu, studenom i prosincu 1991. godine. Nije riječ o velikom broju članaka, ali se i iz njih dade uočiti temeljni stav hrvatskoga iseljeničkoga tiska prema fenomenu *Vukovara '91* Vukovar je, dakle, *hrvatski Siget*. Vukovar je *simbol hrvatskoga junačtva i odlučnosti*. Vukovar je *tvrdjava na medji istoka i zapada*. Vukovar će u povijesti hrvatske borbe za slobodu imati *počasno mjesto*.

Sasvim je jasno da se potpuniji uvid u nazočnost fenomena *Vukovara '91* u hrvatskom iseljeničkom tisku može dobiti tek analizom cijelog desetogodišnjeg razdoblja, koje mora obuhvatiti najširi mogući spektar iseljeničkih tiskovina i drugih hrvatskih medija, napose radija, iz svih dijelova svijeta u kojima Hrvati žive. Međutim, i ovaj kratki pregled bio je više nego dovoljan za zaključak, da je hrvatski iseljenički tisak, unatoč nizu ograničenja, zbivanjima u i oko Vukovara dao zasluženo mjesto, označivši fenomen *Vukovara '91*. stožernim događajem hrvatske borbe za slobodu i državnu neovisnost.

BILJEŠKE

¹ *Hrvatski vjesnik* je tjednik hrvatske zajednice u Australiji koji od 1983. godine izlazi u Melbourneu, u državi Victoria. U ovome je prilogu analizirano 16 tjednih brojeva, od 6. rujna (broj 389) do 19. prosinca (broj 404) 1991. godine.

² *Nezavisna Država Hrvatska* je mjesečnik, slobodno glasilo ujedinjenih Hrvata, koji od 1961. godine izlazi u Torontu u Kanadi. U ovome su prilogu analizirana četiri broja, od rujna (broj 365) do prosinca (broj 368) 1991. godine.

³ *Hrvatski glas* je dvotjednik, glasilo Radićeve iseljene Hrvatske, iz kanadskoga grada Nanaima. Izlazi od 1929. godine. Analizirano je ukupno osam brojeva lista, od 31. kolovoza (broj 16) do 25. prosinca (broj 23/24) 1991. godine.

⁴ *Zajedničar* je tjednik, glasilo Hrvatske Bratske Zajednice iz Pittsburga. Tjednik je počeo izlaziti 1905. godine. Analizirano je ukupno sedamnaest tjednih brojeva, od 4. rujna (broj 34) do 25. prosinca (broj 51) 1991. godine.

⁵ *Spremnost* je tjednik koji od 1958. godine izlazi u Sydneyu u Australiji. Ukupno je analizirano 16 tjednih brojeva, od 3. rujna (broj 35) do 17. prosinca (broj 50) 1991. godine.